

**Βίος καὶ πολιτεία καὶ λαμπροὶ ἀγῶνες
τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν
καὶ σοφωτάτου Διδασκάλου
Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου.**

Ποίημα Γερασίμου Μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου

(Ἀπὸ τὸ: Διονυσιάτικον Ἀγιολόγιον, Τεράς Μονῆς Διονυσίου Ἁγίου Ὁρους, Ἅγιον Ὅρος, 2004, σ.σ.:
98-130)

Ἡ ἀρετὴ εἶναι ὄντως μέγα καὶ οὐράνιον πρᾶγμα, ὡς ἔχουσα πηγὴν καὶ ἀρχὴν τὸν Θεόν, καὶ ὡς τιμῶσα καὶ δοξάζουσα τοὺς φίλους καὶ ἐργάτας αὐτῆς. Δι' αὐτῆς ἐτιμήθησαν οἱ Ἅγιοι Προφῆται, ἐμεγαλύνθησαν οἱ θεηγόροι Ἀπόστολοι, ἠνδραγάθησαν οἱ καλλίνικοι Μάρτυρες, ἐλαμπρύνθησαν οἱ θεοειδεῖς Τεράρχαι καὶ ὠκειώθησαν τῷ Θεῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θεοφόροι Πατέρες. Διὰ τῆς ἀρετῆς εἰργάσαντο «ξένα καὶ παράδοξα» ἐν τῷ κόσμῳ οἱ ἀγαπήσαντες τῷ Θεῷ Ἅγιοι, καὶ ἀνεδείχθησαν πολύφωτοι φωστῆρες, «λόγον ζωῆς ἐπέχοντες» καὶ φαίνοντες «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν», πρὸς φωτισμὸν «τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου», κατὰ τὴν θείαν ῥῆσιν, καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν αἰώνιον. Ἡ ἀρετὴ ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον μακάριον, ἄγγελον ἐπίγειον, πλήρη θείου φωτός, σιωπῶντα καὶ λαλοῦντα καὶ ὀρώμενον, ἔμψυχον στηλογραφίαν παντὸς καλοῦ καὶ λυσιτελοῦς, κληρονόμον Θεοῦ, συγκληρονόμον Χριστοῦ.

Τῆς ἀρετῆς φίλος γνήσιος καὶ ἀληθῆς ἐργάτης καὶ μυσταγωγὸς καὶ ὑποφήτης, «ἔργῳ καὶ λόγῳ», ὑπῆρξε καὶ ὁ θεοφόρος Νικόδημος, ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολύσοφος διδάσκαλος, τὸ θαῦμα τῶν ἐν Ἄθῳ μοναστῶν, ὁ φαεινὸς ἑωσφόρος τῆς οὐρανίου σοφίας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ὁ ἐν ἐσχάτοις λάμπας καιροῖς, καὶ καταφωτίζων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα διὰ τῶν θεοσόφων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἢ εὐνης σάλπιγγος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ μελίθροτος καὶ σοφωτάτη γλῶσσα, ἢ ἐν «δυνάμει λόγου» διατρανοῦσα καὶ ἀναπτύσσουσα τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τὰ τῶν Πατέρων συνεπτυγμένα νοήματα τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς ὁ πρακτικώτατος ὑφηγητῆς τῶν πνευματικῶν ἀναβάσεων ὁ θεοειδὴς μυστογράφος, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐλλάμψεων ὁ ἐκφάντωρ, τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας «ὁ στῦλος καὶ ἑδραῖωμα» καὶ τὸ ἐξαίρετον καύχημα, καὶ πάσης αἰρετικῆς καὶ κενοφώνου διδαχῆς ὁ ἰσχυρώτατος καθάρτης ὁ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως δοξάσας τὸν Θεόν, καὶ ἐπαξίως παρὰ Θεοῦ δοξασθεῖς. «Τοὺς δοξάζοντάς με ἀντιδοξάσω» λέγει Κύριος Παντοκράτωρ.

Οὗτος ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ μέγας ἐν ἀρετῇ, ὁ περιφανὴς τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ καὶ διδάσκαλος, τὸ στόμα τῶν πάλαι Ὁσίων διδασκάλων θεῖος Νικόδημος, ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ τῶν Κυκλάδων Νάξῳ, κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος 1749, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων, Ἀντωνίου καὶ Ἀναστασίας, τὸ ἐπίθετον Καλλιβούρση. Διὰ τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος ὠνόμασαν αὐτὸν Νικόλαον, καὶ πρῶτοι οὗτοι ἐγαλούχησαν τὸν υἱὸν τῶν διὰ τῶν ζωηφόρων τῆς πίστεως ναμάτων, ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας. Τρανὴ ἀπόδειξις τῆς θερμῆς τῶν γονέων τοῦ Ὁσίου εὐσεβείας, καὶ μάλιστα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι βραδύτερον αὐτὴ ἐγένετο μοναχὴ, ἄρασα τὸν ἐλαφρὸν τοῦ Κυρίου ζυγόν, μετονομασθεῖσα Ἀγάθη.

Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐφαίνετο ὁ Ὅσιος ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἀποβῆ μετὰ ταῦτα· διότι ἦτο λίαν προσεκτικὸς καὶ φρόνιμος, καίτοι ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ἀποφεύγων τὰς ματαίαις συναναστροφὰς καὶ πᾶν δυνάμενον νὰ φέρῃ βλάβην εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἐπιμέλεια ἡθῶν, ἀγχίνοια ἔξοχος, τρόπων εὐκοσμία, ζῆλος περὶ τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ἀγάπη πρὸς τὴν θύραθεν καὶ τὴν κατὰ Θεὸν παιδείαν, ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ νεαροῦ Νικολάου. Ἀλλὰ πλέον πάντων διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην ὀξύτητα τοῦ νοός, τὴν ἀκριβῆ διορατικότητα, τὴν λαμπρὰν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἀπέραντον μνήμην, δι' ὧν κατέπληττεν, ὄχι μόνον τοὺς συνομήλικας, ἀλλὰ καὶ πάντα τοὺς ὀρώντας τοσαῦτα ἐξάίρετα προσόντα καὶ ἀγλαὰ προτερήματα ἐν τοιαύτῃ νεαρᾷ ἡλικίᾳ.

Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ Νάξῳ, ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατριδί Χώρα, παρὰ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας του, παρὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ἐδιδάσκετο συγχρόνως τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην καὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ πᾶν ὠφέλιμον καὶ λυσιτελέες, καὶ τὸν ὁποῖον ἱερέα μετ' εὐλαβείας καὶ προθυμίας πολλῆς ἐξυπηρετεῖ, διακονῶν, κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας καὶ λοιπὰς ἱεροπραξίας.

Καταρτισθεὶς οὕτω καταλλήλως ὁ μακάριος παρὰ τοῦ εὐλαβοῦς ἱερέως τὴν ἐνορίας, ἐφοίτησεν ὕστερον εἰς τὴν ἐν Νάξῳ σχολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδιδάχθη τὰ θύραθεν καὶ ἱερὰ γράμματα, παρὰ τοῦ ἐναρέτου καὶ σοφοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους Ἀρχιμανδίτου Χρυσάνθου, ἀδελφοῦ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ περιβοήτου «ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ἀναστροφῇ» Ἰσαποστόλου καὶ Ἱερομάρτυρος Ἁγίου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ.

Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι εἰς τὴν Νάξον, τῇ μερίμνῃ τῶν λογίων Ἀρχιερέων Θεωνᾶ, Ἀθανασίου, Ἰωάσαφ καὶ ἄλλων, εἶχεν ἰδρυθῆ σχολή, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1770 καὶ ἐντεῦθεν ἀνεκαινίσθη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1781 ἐγκατεστάθη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα ἐλειτούργει μέχρι τοῦ 1821. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἐ χρημάτισε διευθυντὴς ὁ ῥηθεις Ἀρχιμανδίτης Χρυσάνθος ὁ Αἰτωλός, καὶ ἐδίδαξεν ἐν συνεχείᾳ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπισμβάντος ἐν ἔτει 1785. Τοιοῦτου διδασκάλου τυχὼν, ὁ νεαρὸς Νικόλαος ἐξεπαιδεύθη θαυμασίως ὡς ἔδει, καὶ ἐξεκαύθη ἡ φιλόθεος αὐτοῦ καρδιά πρὸς πλείονα παιδείαν καὶ ἐκμάθησιν ἀνωτέρων γνώσεων. Ἄγων δὲ τὸ 15ον ἔτος τῆς ἡλικίας μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς Σμύρνην, εἰς τὴν λαμπρὰν ἑλληνικὴν σχολὴν τῆς πόλεως ταύτης, τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀργότερον καὶ γενομένην περιάκουστον ὡς Εὐαγγελικὴν Σχολήν, καὶ εἰσήχθη ὡς οἰκότροφος ἐν τῷ μαθητικῷ αὐτῆς κοινοβίῳ.

Ἐνταῦθα ἔσχε σπουδαιότερον διδάσκαλον τὸν ἐπιφανῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διὰ τὴν παιδείαν καὶ ὀνομαστὸν διὰ τὴν ἀρετὴν Ἱερόθεον Βουλισμᾶν τὸν Ἰθακήσιον, καὶ παρέμεινεν ἐν τῇ σχολῇ ἐπὶ πέντε ἔτη. Προκόπτων ὁ μακάριος εἰς τὰ μαθήματα κατέπληττε τοὺς πάντας διὰ τὰς θαυμασίας αὐτοῦ ἐπιδόσεις, τὴν πλουσιωτάτην μνήμην, τὴν φωτεινὴν κρίσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄκρην ἐπιμέλειαν, τῶν ἡθῶν καὶ τὴν χρηστότητα τῶν τρόπων. Δι' αὐτὸν θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ Θεολόγος Ἅγιος Γρηγόριος εἶπε διὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον: «Ποῖον εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως; Μᾶλλον δὲ ποῖον οὐ μεθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; Οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν, ὡς οὐδεὶς ἔν' οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδεὶς».

Μαθητεύων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ὁ νεαρὸς Νικόλαος, ἐγίνετο διδάσκαλος τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ, ἀναλύων, ἀποσαφηνίζων καὶ ἐκμανθάνων εἰς αὐτοὺς ὅσα δὲν κατώρθωναν κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας νὰ ἀντιληφθῶσι καὶ ἐννοήσωσι σαφῶς. Διὰ τὴν προθυμίαν του αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὄλην καλωσύνην του καὶ τὰ λοιπὰ περικοσμοῦντα αὐτὸν χαρίσματα, ἐτύγχανεν κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς ἐκ μέρους τῶν συμμαθητῶν του, ὥστε νὰ προθυμοποιῶνται καὶ ἐπιδιώκουν οὗτοι νὰ τὸν ἀντικαθιστοῦν εἰς τὰς διοαφόρους ὑπηρεσίας τοῦ οἰκοτροφείου, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας καὶ

ἀντιρρήσεις του. Αὐτὸς οὗτος ὁ διδάσκαλος Ἰερόθεος, ἐκτιμῶν τὴν λαμπρὰν θεολογικὴν καὶ λοιπὴν βαθεῖαν μόρφωσιν καὶ ἀρετὴν τοῦ Νικολάου, ἔγραφε βραδύτερον πρὸς αὐτόν, ἀναχωρήσαντα πλέον ἐκ τῆς σχολῆς: «Ἐλθέ, υἱέ μου, κἂν τώρα εἰς τὸ γηράς μου, νὰ σὲ ἀφήσω μετὰ θάνατον εἰς τὸν σχολεῖον διδάσκαλον, διότι δὲν ἔχω πλέον ἄλλον ὡσὰν σὲ ὅμοιον εἰς τὴν προκοπὴν».

Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδιδάχθη καὶ ἐξέμαθε, πλὴν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, τῶν θεολογικῶν γραμμάτων καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, τὴν Λατινικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσα ν. Ἡ δὲ ἐπίδοσίς του καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλῶσσης, εἶναι τῶ ὄντι σπανία, ἥτις θαυμασιῶς διαλάμπει εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἐγένετο βαθὺς κάτοχος αὐτῆς, δυνάμενος νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἐκφράζῃται εἰς οἵανδήποτε μορφήν τῶν ἱστορικῶν φάσεων καὶ παραλλαγῶν τῆς γλῶσσης ἡμῶν. Μετὰ τῆς ἰδίας εὐχερείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐξήγει εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν τὰ ἱερά κείμενα πρὸς κατανόησιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, συνέτασσε καὶ τὰ ἀρχαιοπρεπέστατα ἐπιγράμματα εἰς τὴν Ὀμηρικὴν διάλεκτον.

Κατὰ τὸ 1770, ἐξ αἰτίας τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμῶν καὶ σφαγῶν, ἐξαγριωθέντων διὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ στόλου αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ῥώσων παρὰ τῶν Τσεσμέν, ἀνεχώρησε ἐκεῖθεν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Νάξον, ἔνθα ὁ τότε Μητροπολίτης Παροναξίας Ἀνθίμος Βαρδῆς προσέλαβε αὐτόν ὡς γραμματεῖα καὶ ἀκόλουθόν του, ἔχων σκοπὸν νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτόν ἀρμοδιώτερον «ἐπὶ τὰ τελεώτερα τῆς χάριτος», καὶ εἰσαγάγῃ κατόπιν εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον, «εἰς διακονίαν Κυρίου». Ἐπὶ πέντε ἔτη ἔμεινε πλησίον τοῦ Ἀνθίμου ἐν Νάξῳ, ὅπου καὶ τῶ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρισθῇ μετὰ τῶν ὀσιωτάτων καὶ ἐναρέτων Ἀγιορειτῶν Ἱερομονάχων Γρηγορίου καὶ Νήφωνος, καὶ τοῦ Μοναχοῦ Ἀρσενίου, ἀνδρῶν τῇ ἀληθείᾳ τοὺς πλείστους ὑπερεχόντων τῇ ἀρετῇ καὶ σεμνότητι. Οὗτοι ἀφηγήθησαν αὐτῶμα τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ ἀγγελικῆς πολιτείας τῶν ἀσκητῶν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, καὶ ἐμύησαν τὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, γνωρίσαντες τοῦτον κατάλληλον καὶ ἐπιδεικτικὸν τῶν μυστηρίων τῆς μακαρίας ταύτης ἐργασίας. Ἐκ τῆς συναναστροφῆς καὶ συνομιλίας τῶν Ὁσίων τούτων ἀνδρῶν ἠχμαλωτίσθη ἡ καρδιά τοῦ μακαρίου πρὸς ἔνθεον ζῆλον, καὶ ἀνεφλέχθη πρὸς πόθον τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς τῶν μοναστῶν τοῦ Ἄθωνος.

Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ εἶχεν ἀκούσει περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Ἁγίου Μακαρίου τοῦ Νοταρᾶ, ἦλθεν καὶ συνήνητησεν αὐτόν εἰς Ὑδραν, διατρίβοντα ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐνισχυθῇ καὶ φωτισθῇ παρ' αὐτοῦ ἔτι περισσότερον εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκητικὴν ζωὴν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἤδη κατευθύνει ὄλην τὴν ῥοπήν τῆς ψυχῆς του. Ἐκ τῆς ἀγίας αὐτῆς συναντήσεως ἀνεπτύχθη στενὸς καὶ ἰσόβιος ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ σύνδεσμος καὶ βαθεῖα ἀγάπη καὶ ἐκτίμησις μετὰ τῶν δύο τούτων ἀγίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν. Ἐκεῖ ἐγνώρισεν ἐπίσης τὸν περιβόητον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ Μοναχὸν Σίλβεστρον τὸν Καισαρέα, ἔξω τῆς νήσου ἐν κελλίῳ ἐρημικῶ ἀσκούμενον, «τὸν ὑψίνουν καὶ πλατύνουν, τὸ μέλι τῆς ἡσυχίας καὶ θεωρίας τρεφόμενον», παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπὶ πλέον ἐξεκαύθη καὶ ἀνεπτέρωθη εἰς τὴν ἀγγελικὴν τῶν μοναχῶν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν.

Καιομένην ἔχων ἤδη τὴν καρδίαν πρὸς τὴν ἐν πνεύματι μακαρίαν ζωὴν καὶ τὰ τελειότερα τοῦ πνεύματος χαρίσματα, λαβὼν συστατικὰ παρὰ τοῦ ῥηθέντος Γέροντος Σιλβέστρου γράμματα, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Νάξου κατὰ τὸ 1775 διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀρνησάμενος κόσμον καὶ ἑαυτόν, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, ἐπιθυμῶν νὰ ἄρῃ τὸν γλυκὺν καὶ χρηστὸν τοῦ Σωτῆρος Σταυρόν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Νάξου συνέβη τὸ ἐξῆς περιστατικόν, δεικνῦον τὸν διάπτυρον ζῆλον τοῦ Νικολάου πρὸς τὴν μοναχικὴν ζωὴν: Κατελθὼν εἰς τὸν αἰγιαλὸν εὗρεν ἰστιοφόρον ἔτοιμαζόμενον πρὸς ἀναχώρησιν διὰ Ἅγιον Ὄρος, καὶ μεγάλως ἐδόξασε τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τοῦ πόθου του. Παρεκάλεσε τότε τὸ πλοίαρχον νὰ παραλάβῃ καὶ αὐτόν, ὅστις τῶ ὑπεσχέθη ὅτι τὴν στιγμὴν τῆς

ἀναχωρήσεως θὰ τὸν εἰδοποιήσῃ. Ἀλλὰ τίς οἶδε διατί, ἀνεχώρησε χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ Ὅσιος, ὅστις ἰδὼν παρ' ἐλπίδα τὸ πλοῖον ἀναχωροῦν, ἤρχισε νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ θρηνῇ διατί τὸν ἐγκατέλειψαν, καὶ συγχρόνως ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, σκοπὸν ἔχων νὰ φθάσῃ κολυμβῶν τὸ ἀναχωροῦν πλοῖον. Ἰδόντες τοῦτο οἱ ναῦται ἐπέστρεψαν καὶ τὸν παρέλαβον, καὶ ἀποπλεύσαντες ἐκεῖθεν ἔφθασαν αἰσίως εἰς Ἅγιον Ὅρος.

Ἀποβιβασθεὶς ἐν Ἁγίῳ Ὅρει ὁ Νικόλαος, ἐχάρη χαρὰν μεγάλην σφόδρα, καὶ ἐλθὼν κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ῥηθέντος γέροντος Σιλβέστρου εἰς τὴν Ἱερὰν καὶ εὐαγῆ Μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, εὗρεν ἐκεῖ πλείους ὀσίους ἄνδρας, κεκοσμημένους πάσῃ ἀρετῇ καὶ σεμνότητι καὶ ἀσκητικοῖς χαρίσμασι, μετὰ τῶν ὁποίων τοὺς Γέροντας Μακάριον μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Ἀβράμιον καὶ ἄλλους, ἐν εὐλαβείᾳ καὶ ὀσιότητι ἀσκουμένους τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, θαυμάσας δὲ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἐκοινοβίασεν ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ σεβασμίᾳ ταύτῃ Μονῇ. Ἐνταῦθα πνέων θείου ζήλου πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν ὀσιανζωὴν καὶ ἀποβαλὼν πλήρως πᾶν κοσμικὸν φρόνημα καὶ νόημα, ἐκάρη μοναχός, λαβὼν τὸ μικρὸν σχῆμα, καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ Νικολάου Νικόδημος.

Γνωρίσαντες οἱ ἀδελφοὶ τῆς Μονῆς καὶ τὴν βαθεῖαν παιδείαν καὶ γνῶσίν του, ἔτι δὲ ἐκτιμήσαντες τὴν θερμὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν καὶ τὴν λοιπὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν πρὸς τοὺς κανόνας καὶ τὰς τάξεις τῆς ὀσίας καὶ σεμνῆς κοινοβιακῆς ζωῆς καὶ τὸ ὑποδειγματικὸν αὐτοῦ ἦθος, διώρισαν αὐτὸν ἀναγνώστην καὶ γραμματέα τῆς Μονῆς.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὑπῆρξε τύπος ἐν πᾶσιν ἀπαράμιλλος, τόσον ἐν τῇ ἀνατεθείσῃ αὐτῷ διακονίᾳ, ὅσον καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς πράξεσιν, διὰ τῶν ὁποίων ἡμέρας ἐξ ἡμέρας προήγετο «τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος», ὑποτάσσων τὴν σάρκα τῷ πνεύματι καὶ λαμπρύνων τὸν νοῦν διὰ τῆς μελέτης τοῦ κρείττονος καὶ προετοιμάζων ἑαυτὸν διὰ τοὺς τελειοτάτους ἀγῶνας τῆς θεοποιῦ ἡσυχίας καὶ τῆς ἄκραν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας, ἐν οἷς ἀνεδείχθη δοκιμώτατος καὶ μέγας ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ.

Κατὰ τὸ 1777 ἐπεσκέψατο τὸ Ἅγιον Ὅρος ὁ Κορίνθου Ἅγιος Μακάριος, ὁ γνωρίσας τὸν ἱερὸν Νικόδημον ἐν Ἰδρᾷ, καὶ ἀφοῦ προσεκύνησε τὰς Ἱερὰς Μονὰς, ἦλθεν εἰς Καρυὰς καὶ κατέλυσεν εἰς τὸ Κελλίον «Ἅγιος Ἀντώνιος» τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Δαβίδ. Ἐνταῦθα ἐκάλεσε τὸν μακάριον Νικόδημον καὶ προέτρψεν αὐτὸν νὰ ἐπιθεωρήσῃ πρὸς ἔκδοσιν τὰ ὀγκωδέστατα πνευματικὰ βιβλία «Φιλοκαλίαν» καὶ «Εὐεργετινόν», καὶ τὸ περὶ «Θείας καὶ ἱερᾶς Μεταλήψεως» πονημάτιον αὐτοῦ. Δώσας τὰς ἀφορμὰς εἰς τὸν Ὅσιον ἄνδρα νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας, οἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὸν φωστῆρα τῆς Ἐκκλησίας ἀειλαμπέστατον, καὶ οἰκουμενικὸν τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον. Καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τῆς «Φιλοκαλίας», τὴν ὁποίαν ἀφοῦ διεξήλθε, τακτοποιήσας ὅπου ἦτο ἀνάγκη τὰς ἐν αὐτῇ περιεχομένας πνευματικὰς καὶ ὑψηλὰς διδασκαλίας, συνέταξε γλαφυρῶς ἐκάστου Ὀσίου συγγραφῆς ἐν συνόψει τὸν βίον, καὶ τῆς ὅλης βίβλου τὸ λαμπρὸν προοίμιον. Ἀκολούθως διορθώσας τὸν «Εὐεργετινόν», συντάξας καὶ αὐτοῦ τὸ θαυμάσιον προοίμιον, καὶ ἐν τέλει διόρθωσε καὶ ἐπλάτυνε τὸ «Περὶ συνεχοῦς Μεταλήψεως», ἅτινα παραλαβὼν ὁ Ἅγιος Μακάριος ἀπῆλθε πρὸς ἐκτύπωσιν εἰς Σμύρνην.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἁγίου Μακαρίου, ὁ θεῖος Νικόδημος παρέμενεν εἰς Καρυὰς, φιλοξενούμενος εἰς τὸ ἐκεῖ κελλίον τῆς Μεγίστης Λαύρας, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κοινῶς ἐπωνομαζόμενον τῶν «Σκουρταίων», μετὰ τῶν ὁποίων καὶ συνεδέθη δι' ἀρρόηκτον ἐν Χριστῷ φιλίας καὶ ἀγάπης, ἔνθα ἐπὶ ἓν ἔτος ἀντέγραψε τὴν «Ἀλφαβηταλφάβητον»,

βιβλίου συγγραφέν υπό Όσιου Μελετίου τοῦ Γαλησιώτου καὶ Ομολογητοῦ, καὶ περιέχων πνευματικὰ διδάγματα στιχηδόν, καὶ εἶτα ἐπανήλθεν εἰς τὴν Μονὴν αὐτοῦ.

Αγωνιζόμενος ὁ θεῖος Πατὴρ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τὸ καλὸν τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς καὶ ἀσκήσεως ἀγῶνα, καὶ ἀναβάσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ποιούμενος, ἤκουσε τὴν φήμην τῶν ἀρετῶν τοῦ Κοινοβιάρχου Παΐσιου τοῦ Ρώσσου³, εὐρισκομένου εἰς Μπογδανίαν, (σημερινὴν Ρουμανίαν), καὶ ἔχοντος ὑπὸ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ ὁδηγίας ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἀδελφούς, τοὺς ὁποίους σὺν τοῖς ἄλλοις ἐδίδασκε καὶ τὴν νοερὰν προσευχὴν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῆ ἐκεῖ, ὡς ἄκρος ἐραστής τῆς θεοποιουμένης ταύτης νοερᾶς προσευχῆς. Ἀλλ' ἀποπλεύσαντες τοῦ Ἄθωνος κατελήφθησαν ὑπὸ σφοδρᾶς ἐν τῷ πελάγει τρικυμίας, κινδυνεύσαντες νὰ πνιγῶσι, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀλλάξουν κατεύθυνσιν, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου προσήραξαν εἰς Θάσον, ἔνθα μετέβαλε σκοπὸν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἅγιον Ὄρος, δὲν μετέβη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἀλλὰ καταφλεγόμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἡσυχίας πρὸς ἀπερίσπαστον μελέτην τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἀδιάλειπτον καὶ ἀρρέμβαστον προσευχὴν, ἤλθε προσωρινῶς εἰς τὸ κελλίον τῶν Σκουρταίων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐγκατεστάθη ἐν τινὶ δωματίῳ ἡσύχῳ καὶ μεμονωμένῳ τοῦ Κελλίου «Ἅγιος Ἀθανάσιος», ὅπου καὶ ἡσύχασεν, ἐπιτιθέμενος εἰς πνευματικὰς μελέτας καὶ ἀδιαλείπτους προσευχάς, δι' ὧν ἐλαμπρύνετο ὁ νοῦς του, καὶ ἐτρέφετο ἡ ψυχὴ του, καὶ ἐφαίνετο ὅλος θεοειδὴς καὶ πλήρης οὐρανοῦ γαλήνης καὶ χάριτος. Εἰς δὲ ὠρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας ἡσυχολεῖτο εἰς ἀντιγραφὴν κωδίκων πρὸς πορισμὸν τῶν ἀπαραιτήτως χρειωδῶν τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ συνέταξε τὰ ἰδιόμελα καὶ προσόμοια τροπάρια πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἀσματικῆς ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Ἱεραρχῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, ἐπ' ὀνόματι τῶν ὁποίων ἐτιμᾶτο ὁ ναὸς τοῦ Κελλίου.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ ἤλθεν ἐκ Νάξου καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Σκήτην τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος (νῦν Καψάλαν) ὁ λίαν ἐνάρετος μοναχὸς Γέρων Ἀρσένιος ὁ Πελοποννήσιος, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἐν Νάξῳ ὁ θεῖος Νικόδημος, καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποῖου ἤκουσε τὰ οὐράνια καὶ γλυκύτατα ῥήματα περὶ τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς καὶ ὅλος ἐτρέφθη ἐξ αὐτῶν πρὸς τὰ κρείττονα χαρίσματα. Μαθὼν τὴν ἔλευσιν τούτου ὁ θεῖος Πατὴρ, ἤλθεν εἰς τὴν Σκήτην τοῦ Παντοκράτορος, καὶ εὐρὼν τούτον, ἐγένετο ὑποτακτικὸς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα, ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Σκήτῃ, ἔστησεν ὁ ἀοίδιμος τὴν παλαιστραν τῶν ἀσκητικῶν ἀγῶνων, ἀποδυσθεὶς εἰς τὸ μέγαν στάδιον τῆς ἡσυχίας, τὴν ὁποῖαν τοσοῦτον ἐπόθει καὶ ὡς διψῶσα ἔλαφος ἐπεδίωκε νὰ εὔρη, πλὴν ἐπεσκέπτετο συχνῶς καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ Σκουρταίων τὸ Κελλίον.

Ἐνταῦθα, ἐν τῇ ποθητῇ ἡσυχίᾳ, ὁ θεῖος Πατὴρ ἐπεδόθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τοὺς μεγάλους πνευματικοὺς ἀγῶνας τῆς κατὰ Χριστὸν ἱερᾶς φιλοσοφίας, καὶ «νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετῶν ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ» καὶ τὰς θεοπνευστοὺς Ἁγίας Γραφὰς καὶ τοὺς θεοσόφους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἐπληρώθη θείας ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἔγνω μυστήρια Θεοῦ, ζῶν ὑπὲρ τὰ ὀρώμενα. Τίς νὰ διηγηθῆ τοὺς ἐνταῦθα καὶ ἀπ' ἐντεῦθεν θείους ἀγῶνας καὶ καμάτους τοῦ μακαρίου Πατρός; Ἀρνησάμενος τελείως ἑαυτὸν, καὶ λιπῶν πᾶσαν φροντίδα περὶ τὰ ὑλικά, ἐνέκρωσεν ὀλικῶς τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς διὰ τῆς συντόνου νηστείας, τῆς ἀδιαλείπτου νοερᾶς προσευχῆς, καὶ τῶν λοιπῶν κακουχιῶν τῆς ἐπιπόνου ἀσκητικῆς ζωῆς, καὶ ὅλος ἐλαμπρύνθη καὶ ἐφωτίσθη καὶ ἡγιασθη διὰ τῆς μακαρίας ταύτης πολιτείας.

Ἐντεῦθεν ὡς ἄλλος θεόπτης Μωϋσῆς ἀνήλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἀρετῶν καὶ εἰσηλθεν εἰς τὸν ὑπέρφωτον γνόφον τῆς ἐν Πνεύματι θεωρίας καὶ εἶδεν, ὡς ἦν ἀνθρώπῳ δυνατόν, τὸν ἀόρατον Θεόν, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα καὶ ἐδέχθη τὸν ἐνυπόστατον τῆς χάριτος φωτισμὸν καὶ τὰς αὐλοὺς ἐλλάμψεις καὶ ἐπιπνοίας τοῦ Παρακλήτου. Καὶ ἐθεώθη κατὰ μέθεξιν, καὶ ἐγένετο μακάριος καὶ θεοειδέστατος καὶ ἄγγελος μετὰ σώματος καὶ ἔνθους μύστης τῆς οὐρανοῦ γνώσεως καὶ ἐκφάντωρ

ἀκριβέστατος τῆς ἐν πνεύματι ζωῆς, διαπορθμεύων καὶ σαφηνίζων ἡμῖν διὰ «τοῦ λόγου τῆς χάριτος» τοὺς καρποὺς καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἦτον πλήρης.

Πληρωθεὶς ἐντεῦθεν ὁ θεὸς Νικόδημος «χάριτος καὶ σοφίας», καὶ λαβὼν οὐρανὸν ἐν τῷ χάρισμα τῆς διδασκαλίας, ἀνεδείχθη φαινότατος φωστὴρ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μέγας διδάσκαλος τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος καὶ κράτιστος ἀντίπαλος πάσης αἰρέσεως καὶ ἑτεροδόξου διδαχῆς. Ὡς ὕδωρ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ τρυφῆς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, χειμάρρους, ἀνέβλυσεν ἐκ τοῦ μακαρίου τοῦ στόματος ὁ λόγος τῆς χάριτος καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς διδασκαλίας, καταδροσίζοντες καὶ καταρδεύοντες τόσον τοὺς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μοναχοὺς, ὅσον καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ Χριστοῦ Ἁγίαν Ἐκκλησίαν. Ἡ δὲ ἁγία τοῦ χειρὸς ἀνεδείχθη «κάλαμος γραμματέως ὄξυγράφου», συγγράψασα πλῆθος ἱερῶν συγγραμμάτων καὶ ἁγίων βιβλίων καὶ πλείστους πνευματικὸς καὶ γλυκεῖς ὕμνους καὶ ἄσματικὰς ἀκολουθίας εἰς διαφόρους Ἁγίους. Ὁλόκληρον βιβλιοθήκην ἀποτελοῦσι τὰ ἱερὰ αὐτοῦ συγγράμματα, θεολογικά, δογματικά, ἐρμηνευτικά καὶ ἠθικά, ἐν οἷς διαφαίνεται τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος τῆς παντοδαποῦς θείας καὶ ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ τὸ χῦμα τῆς οὐρανοῦ σοφίας. Μυρίους κόπους καὶ ἰδρώτας κατέβαλεν ὁ θεοφόρος Νικόδημος, συγγράφων νύκτα καὶ ἡμέραν τὰς ἱεράς του διδαχάς, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίου καὶ πλουτισμὸς τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον κατελάμπρυνε καὶ κατεκόσμησεν ἐν ἐσχάτοις χρόνοις.

Κατὰ τὸ 1782 ὁ Γέρον Ἀρσένιος ἐκ τῆς Σκήτης τοῦ Παντοκράτορος, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Ἄθω νησίδα Σκυροπούλαν, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησεν ὁ θεὸς Νικόδημος. Ἡ διαβίωσις ἐκεῖ ὑπῆρξε πλήρης δυσκολιῶν καὶ ταλαιπωριῶν. Ἐξ ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν ἔστειλεν ἐκεῖθεν εἰς τὸν ἐξαδέλφον του καὶ Ἐπίσκοπον Εὐρύπου Ἱερόθεον* πληροφοροῦμεθα διὰ τὸ ἄγονον τῆς νήσου, ὅπου μόνον «ὄρνεα, αἱ γοῆς, ἰχθυοφάγα, αἰγιαλοῖς καὶ παραλίαις πέτραις ἐνδιατώμενα, νυκτινόμα καὶ φωνὴν ἀπηχῆ ἀφιέντα, τοῖς κλαυθμηρισμοῖς τῶν νηπίων προσεοικυῖαν» ἦσαν οἱ μόνοι σύντροφοι. Καὶ ἐκεῖ ἡ ζωὴ του ἦτον ἀγγελικὴ καὶ οὐράνιος. Ἐξ ἡς ἄσαρκος καὶ μόλις ἐπήρκει, ἐργαζόμενος σκληρῶς, εἰς τὰς στοιχειώδεις βιοτικὰς ἀνάγκας. Καὶ τοῦτο διότι προετίμησεν, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, «τὸν ἐργατικὸν καὶ χειρωνακτικὸν βίον, δικελλίτης γεροντός καὶ σκαπανεύς, σπείρων, θερίζων καὶ καθ' ἑκάστην καὶ τ' ἄλλα πάντα ποιῶν, οἷς ἡ πολύμοχθος χαρακτηρίζεται τῶν ἐρημονήσων ζωὴ καὶ πολυειδὴς περιπέτεια». Ἐπὶ πλέον δὲ ἐκεῖ ἐστερεῖτο βιβλίων, ἀλλ' ἔχειρε «χαρὰν ἀνεκλάλητον καὶ δεδοξασμένην», ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν ἀδιάλειπτον νοερὰν προσευχὴν, δι' ἧς κατηλλάμπετο ὁ νοῦς καὶ ἐδέχετο τὰς οὐρανοῦς ἀποκαλύψεις καὶ θείας μῆσεις τῆς ὑπερκοσμίου σοφίας.

Ἀλλὰ καίτοι ἐστερεῖτο πάντων, ζῶν ὡς ἄγγελος, καίτοι ἀποφεύγων πᾶσαν ἐπικοινωνίαν καὶ φροντίδα μετὰ τῶν ἕξω, δηλονότι τοῦ κόσμου, ὑπήκουσεν ὅμως εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ ἐξαδέλφου του Ἱεροθέου, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐκ τούτου ὠφέλειαν, καὶ ἔγραψε, κατὰ μικρὰ διαλείμματα, «ἀπὸ τῆς σκαφῆς καὶ τοῦ χειρομύλωνος» θαυμάσιον πολυσέλιδον βιβλίον, πλήρες σοφίας θείας καὶ ἀνθρωπίνης, κατωχυρωμένων διὰ πολλῶν μαρτυριῶν τόσον ἐκ τῶν θείων Πατέρων, ὅσον καὶ τῶν ἕξω σοφῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβουλευτικόν», καθὼς περιέχων συμβουλὰς πρὸς ἀρχιερεῖς μὲν εἰδικώτερον, καὶ πρὸς πάντας τοὺς πιστοὺς γενικώτερον. Τὸ σοφὸν τοῦτο σύγγραμμα, ἐν ᾧ διαπραγματεύεται περὶ φυλακῆς αἰσθήσεων καὶ τοῦ κατὰ τὸν ἕσω ἄνθρωπον ἀγῶνος πρὸς τελειοποίησιν, δεικνύει ἐξαιρετικῶς τὴν πλουσίαν ἐκ Θεοῦ χάριν καὶ τὴν ἀπέραντον μνήμην τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός, γράψαντος ἐν ἐρημονήσῳ, στερουμένου, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν.

Ὁ ἴδιος θεὸς Πατὴρ χαριτολογῶν κάπως, ἔγραφε πρὸς τὸν Ἱερόθεον, ὅτι «κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀναμνηστικῶν ζώων... πάνθ' ὅσα δι' ἀναγνώσεως ἔφθην ἐν τῷ πωθέντῳ τῷ, κατ' Ἀριστοτέλην, ἀγράφῳ ἀβακίῳ τῆς ἐμῆς φαντασίας, καὶ κατὰ Πρόκλον, τοῖς ἱεροῖς σηκοῖς τοῦ ἐμοῦ νοῦς ἢ μάλλον

εἰπεῖν τὸ τοῦ θείου Δαβίδ, «ἄπερ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα θεία λόγια, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω», ταῦτα φημί (ὅσα δηλονότι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ συνετέλου) ἀναπεμπάσας καὶ μνημονεύσας, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πλατωνικῶν καλουμένην ἀναζωγράφησιν, τῷ ῥυπώδει τουτωῖ Συμβουλευτικῶ ἐνεχάραξα». Διὰ τὰ τὸν ἀνακουφίσῃ ὀλίγον ἐκ τῶν στερήσεων τῆς ἐρημικῆς ζωῆς ὁ Ἱερόθεος τοῦ ἔστειλεν εἰς Σκυροπούλαν τροφάς, ἐνδύματα καὶ σκεπάσματα, ἅτινα εὐχαρίστως ἐδέχθη ὁ θεῖος Πατήρ.

Κατὰ τὸ 1778 ἐπανῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ ἔλαβε τὸ μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα παρὰ τοῦ Ὁσιωτάτου Γέροντος Δαμασκηνοῦ Σταυρουδά. Μετὰ πάροδον ὀλίγου καιροῦ ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς ἀγορασθεῖσαν Καλύβην, εὐρισκομένην ἄνωθεν τοῦ Κυριακοῦ τῆς Σκίτης τοῦ Παντοκράτορος, τὴν λεγομένην τοῦ Θεωνᾶ. Ἐν αὐτῇ, μετὰ ἓν ἔτος, προσέλαβεν ὡς ὑποτακτικὸν τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Ἰωάννην, μετονομασθέντα διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἱερόθεον, ὅστις καὶ ὑπηρετήσεν αὐτὸν ἐπὶ ἕξ ἔτη. Ἡσυχάζων καὶ ἐργαζόμενος ἐκεῖ τὸ μέλι τῆς ἀρετῆς, καὶ καταλαμπόμενος ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συνέγραφε συνεχῶς καὶ ἐδίδασκε διὰ τῶν σοφῶν καὶ μελισταγῶν λόγων καὶ πνευματικῶν νοουθειῶν τοὺς προσερχομένους ἀδελφούς, ἐκ τῶν ὁποίων πλείστοι κατῴκησαν εἰς τὰς πέριξ Καλύβας, διὰ τὰ βλέπουν τὸ χαρίεν αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ ἀκούουν τὴν οὐράνιον διδασκαλίαν του· διότι ὡς ἐλκύει ὁ μαγνήτης τὸν σίδηρον, οὕτως εἴλκυε τοὺς πάντας ἢ ἐπανθοῦσα χάρις ἐν τῷ Ἁγίῳ Νικοδήμῳ.

Ἐκεῖ τῇ προτροπῇ τοῦ διὰ δευτέραν φορὰν ἐλθόντος εἰς Ἅγιον Ὅρος, ἐν ἔτει 1784, ἀγαπητοῦ του Μητροπολίτου Κορίνθου Ἁγίου Μακαρίου, διώρθωσε καὶ ἠτοίμασε πρὸς ἔκδοσιν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου. Ἐπίσης συνέθεσε τὸ «Ἐξομολογητᾶριον», συνέλεξε καὶ ἐγκαλλώπισε τὸ «Θεοτοκᾶριον» ὁμοίως τὸν «Ἀόρατον Πόλεμον», τὸ «Νέον Μαρτυρολόγιον» καὶ τὰ «Πνευματικὰ Γυμνάσματα». Βιβλία πλήρη χάριτος θείας καὶ οὐρανίου σοφίας, διδάσκοντα ἀποχὴν ἀμαρτίας καὶ εἰλικρινῆ μετάνοιαν, τοὺς ποικίλους τρόπους πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν καθ' ἡμῶν ἐπιθέσεων τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰς ἱεράς γυμνασίας τῆς κατ' εὐσέβειαν πολιτείας.

Κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, τῇ προτροπῇ τοῦ σοφοῦ διδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, διδάσκοντας τότε ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῦ Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως Λεοντίου, περισυνέλεξε ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἠτοίμασε πρὸς ἔκδοσιν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ «μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ ἐν τρισὶν ὅλοις τεύχεσιν ἀπαρτίσας, καὶ πλείστοις σημειώσεσιν, ὡς ἔθος αὐτῷ, προσεπαυξήσας καὶ κατακαλλύνας ἀπέστειλεν εἰς Βιέννην διὰ τὰ τυπωθῶσιν εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδου Πουλίου».

Δυστυχῶς ὁμως τὰ πολύτιμα αὐτὰ χειρόγραφα ἀπώλεσθησαν. Διότι τὸ τυπογραφεῖον αὐτὸ κατεστράφη καὶ διηρπάγη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, ἐξ αἰτίας μερικῶν ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων, κατ' ἄλλους μὲν τοῦ Ρήγα τοῦ Φερραίου, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ Ναπολέοντος πρὸς Ἑλλήνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον τυπωθῆ ἐκεῖ. Μεταξὺ τῶν διαρπαγέντων ὑπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ κατακρατηθέντων ἀντικειμένων ἦσαν καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου. Ὅταν δὲ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόκριτος Νάνος Κανταντζόγλου ἔμαθε παρὰ τῶν ἐν Βιέννῃ ὁμογενῶν τὴν ἀπώλειαν τῶν ἱερῶν τούτων συγγραμμάτων, τὴν κατέστησε γνωστὴν εἰς τὸν θεῖον Νικόδημον, ὁ ὁποῖος «κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ὡς λέγει ὁ 'παράδελφός' του Εὐθύμιος, δὲν ἠθέλησε νὰ σταθῇ μίαν ὥραν εἰς τὴν καλύβα του». Ἀπῆλθε δὲ εἰς τὸ Κελλίον τῶν λῖαν ἀγαπητῶν του ἀδελφῶν Σκουρταίων, διὰ τὰ εὖρη παρ' αὐτῶν παρηγορίαν. Τοσοῦτον ἐλυπήθη ὁ μακάριος διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐν λόγῳ θαυμαστῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, ἀναλογιζόμενος οἷου καλοῦ θὰ ἔσπερουντο οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοί.

Μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Ἅγιον Ὅρος ὁ διδάσκαλος Ἱερομόναχος ἐκ Δημητσάνης Πελοποννήσου Ἀγάπιος, μετὰ τοῦ ὁποίου συμφωνήσας ὁ θεῖος Νικόδημος, ἀποβλέπων ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ἤρχισε τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν συστηματικὴν κατάταξιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν Ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας Κανόνων, ἀπαραιτήτων πρὸς ὁδηγίαν καὶ φωτισμὸν τῶν ἱερωμένων ἀλλὰ καὶ παντὸς εὐσεβοῦς. Τὸ πολῦτιμον αὐτὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἱεροδιδασκάλου Ἀγαπίου, μετὰ πολλῶν κόπων ἔφερεν εἰς πέρας, τὸ ὠνόμασε «Πηδάλιον» ὡς κυβερνὸν καὶ κατευθύνον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δὲ πεπλουτισμένον, πλὴν τῆς ἐρμηνείας ἐκάστου κανόνος, διὰ πλήθους σχολίων καὶ σημειώσεων, πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔργου τούτου τὸ ἀπέστειλεν ὁ θεῖος Πατὴρ διὰ τοῦ Ἀγαπίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐγκριθῆ ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος¹⁰, λαβὼν «τὴν καλὴν περὶ τοῦ βιβλίου μαρτυρίαν» καὶ παρὰ τῶν ἐν Χίῳ εὐρισκομένων Ἁγίου Μακαρίου Κορίνθου καὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, πρὸς οὓς εἶχε στείλει τὸ βιβλίον, ζητῶν καὶ ἐκείνων τὴν ἐγκρισιν, ἔδωσε τὴν Συνοδικὴν ἐγκρισιν, καὶ διὰ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου τὸ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν θεῖον Νικόδημον. Ἀλλ' οὗτος ὁ μακάριος, πάμπτωχος καθὼς ἦτο, δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἐκδώσῃ τὸ Πηδάλιον, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ ἄλλα βιβλία του, ἔγινεν ἔρανος μεταξὺ τῶν Μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, καὶ τὰ συλλεγέντα χρήματα μετὰ τῶν χειρογράφων ἐδόθησαν εἰς τὸν Ἀρχιμανδίτην Θεοδώρητον τὸν ἐξ Ἰωαννίνων¹¹, παρακληθέντα νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ Πηδαλίου ἐν Βενετίᾳ.

Ἀλλ' ἐδῶ νέα πικρία ἐπεφυλάσσετο διὰ τὸν ἱερώτατον ἄνδρα Ὅσιον Νικόδημον. Ὁ Θεοδώρητος ἀπεδείχθη, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Εὐθυμίου, «δόλιος» καὶ «ψευδάδελφος». Διότι, ἐκ τῶν ἐπεξηγηματικῶν σημειωμάτων καὶ σχολίων τοῦ θεοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ πρὸς τοὺς κανόνας, ἄλλα μὲν αὐθαιρέτως ἀφῆρεσεν, ἄλλα ἠλλοίωσε, καὶ τινα ἰδικὰ του προσέθεσεν, εἰς ὑποστήριξιν πεπλανημένων δοξασιῶν καὶ ξένων καὶ ὀθνείων πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας φρονημάτων, παραποιήσας καὶ καταστρέψας τὸ ἔργον εἰς δεκαοκτῶ καὶ πλέον σημεία. Ὄταν ὁ ἱερός Νικόδημος εἶδε τὴν παραποίησιν καὶ διαστρέβλωσιν ταύτην, πρὸς βλάβην τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν, κατεθλίβη καὶ ἐπικράνθη μεγάλως. Δὲν ἠδύνατο ἐκ τούτου νὰ εὖρῃ ἡσυχίαν, καὶ ἔλεγεν μετὰ δακρῶν εἰς τοὺς ἀδελφικούς του φίλους Σκουρταίους, ὅτι τὸ «εἶχε κάλλιον πολλάκις νὰ τὸν ἐκτύπη (ὁ Θεοδώρητος) εἰς τὴν καρδίαν μὲ μάχαιραν, παρὰ νὰ προσθέσῃ ἢ ἀφαιρέσῃ εἰς τὸ βιβλίον του». Ἐλυπεῖτο ὁ μακάριος βαθύτατα, ἀναλογιζόμενος τὴν βλάβην καὶ τὸν σκανδαλισμὸν, ὃν θὰ προεξένουν εἰς τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς αἱ ἑτεροδιδασκαλῖαι αὗται εἰς ἓν τοιοῦτον κανονικὸν βιβλίον.

Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο παρέμεινε εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων ἐπὶ δύο μῆνας, καὶ μετέπειτα ἐκοινοβίασεν εἰς τὸν Γέροντα Σιλβέστρον Καισαρέα, ἔχοντα τὸ Παντοκρατορικὸν Κελλίον «Ἅγιος Βασιλείος», ἔνθα καὶ συνέχισε τοὺς πνευματικούς αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ τὴν γονιμωτάτην συγγραφικὴν ἐργασίαν. Ἐκεῖ συνέγραψε τὴν «Χρηστοθήειαν», βιβλίον διδακτικώτατον, διορθοῦν τὰ ἦθη τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν καὶ διδάσκον ἀποχὴν ἐκ πάσης πλάνης καὶ μαγείας καὶ γοητείας. Ἐπίσης διώρθωσε τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου. Μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ Κελλίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, λόγῳ δυσφορίας τοῦ ὑποτακτικοῦ τοῦ Γέροντος Σιλβέστρου, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος. Ἀλλ' ὁ ἔρος τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐρημικῆς ζωῆς, δι' ἧς ἠξιούτο ὑψηλῶν θεωριῶν, δὲν τὸν ἀφήκεν ἐνταῦθα ἐπὶ πολὺ. Ἀπεχώρησε τῆς Μονῆς Παντοκράτορος καὶ ἐγκατεστάθη εἰς μικρὰν ἡσυχαστικὴν Καλύβην, ἀπέναντι τοῦ Κελλίου τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὅπου ἔζη ἀσκητικώτατα, ὡς ξένος καὶ πάροικος ἐπὶ τῆς γῆς καὶ σαρκοφόρος ἄγγελος, συντηρούμενος ὑπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ ἀγαπητῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν Σκουρταίων.

Ἡ ἀσκητικὴ καὶ ἰσάγγελος αὕτη ζωὴ τοῦ Ὁσίου διδασκάλου καὶ μεγάλου Πατρὸς Νικοδήμου κατέπληττε τοὺς πάντας. «Ἡ ζωοτροφία του, λέγει ὁ παράδελφός του Εὐθύμιος, ποτὲ μὲν ἦτο ὀρῦζιον νερόβραστον, ποτὲ δὲ νερόμελον· τὸν δὲ περισσότερον καιρὸν ἐλαίας καὶ μουσκεμένα κουκιά ἦτο τὸ προσφάγιόν του. Καὶ ὅποτε τοῦ ἐτύγγανον ὀψάρια, τὰ ἔδιδε κανενὸς γειτόνου του καὶ τὰ ἐμαγείρευε καὶ ἔτρωνον μαζί. Ὁμοίως καὶ οἱ γείτονές του, ἡξέυροντες ὅτι δὲν μαγειρεῖ, πολλακίς τοῦ ἐπήγαινον μαγείρεμα».

Οἱ ἀδελφοὶ Σκουρταῖοι βλέποντες τὴν σκληροτάτην ζωὴν του, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατεπονεῖτο ἀγωνιζόμενος καὶ συγγράφων, συχνάκις τὸν ἐκάλουν νὰ συμφάγει μετ' αὐτῶν, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ καταπεπονημένου σώματός του. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, ὁσάκις ἠρωτᾶτο ἐπὶ πνευματικῶν ζητημάτων, «ἤρχιζε νὰ λέγη, καὶ ἀπὸ τὸ λέγειν ἀλησιμονοῦσε τὴν πείναν, ὥστε ὅπου πολλὰς φορὰς τὸν ἐπρόσταζεν ὁ μακαρίτης γέροντάς μας νὰ σιωπήσῃ διὰ νὰ φάγῃ». Τόσον ἦτον θεόληπτος καὶ θεοφορούμενος, καὶ τόσον πολὺ ἠὺφραίνετο ἡ καρδιά του εἰς τὴν μελέτην καὶ ἀνάλυσιν τῶν θείων λόγων.

Ἐν ταύτῃ τῇ καλύβῃ ἐκάθηρε καὶ ἐκαλλώπισε τὸ «Εὐχολόγιον», τὸ δεύτερον «Ἐξομολογητᾶριον», ἠρμήνευσε τὰς δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου καὶ τὰς ἑπτὰ «Καθολικάς», μετέφρασε καὶ ἐσχολίασε τὴν «Ἑρμηνείαν τῶν Ψαλμῶν» Εὐθυμίου τοῦ Ζυγαδηνοῦ, καὶ τὰς ἑννέα Ὡιδάς, ὀνομάσας τὸ βιβλίον «Κῆπον τῶν χαρίτων». Ἔργα ὀγκωδέστατα περιέχοντα θησαυρὸν θεολογικῶν νοημάτων καὶ ἠθικῶν διδασκαλιῶν καὶ παντοδαπὴ διδασκαλίαν εὐσεβείας, τὰ ὁποῖα μελετῶν πᾶς εὐσεβῆς καρποῦται βελτίωσιν ζωῆς καὶ ἀληθῆ φωτισμόν.

Ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν πειρασμῶν καὶ διωγμῶν καὶ συκοφαντιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ μέγας οὗτος τῆς Ἐκκλησίας φωστήρ; Ἀγωνιζόμενος τὸν καλὸν τῆς ἀρετῆς ἀγῶνα, καὶ συγγράφων τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ ἱερά του βιβλία, ποικιλοτρόπως ἐφθονήθη καὶ ἐπειράσθη τόσον ὑπὸ ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ ἀμαθῶν ἀδελφῶν οὐδεὶς λόγος, διότι ὁ θεῖος Πατὴρ ἐθεώρει αὐτοὺς ὡς γνησίους ἀδελφούς καὶ μεγάλους εὐεργέτας, ὑπομένων τὰ πάντα καὶ συγχωρῶν ἐκ καρδίας. Οἱ δὲ νοητοὶ ἐχθροὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πειράξουν αὐτὸν κατὰ ἄλλον τρόπον, ὅταν ἠγρύπνει καὶ ἔγγραφεν, ἤρχοντο ἔξωθεν τοῦ παραθύρου τοῦ κελλίου του καὶ ἐψιθύριζον καὶ ἐθορύβουν, ἀλλ' οὗτος ἐνδεδυμένος τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδε, πολλακίς δὲ ἐγάλα εἰς τὰς ἀνοήτους καὶ ἀηδεῖς αὐτῶν πράξεις.

Ἐν μία δὲ νυκτὶ εὐρισκόμενος ἀκόμη εἰς Σκυροποῦλαν, ἤκουσε ψιθυρισμοὺς ἔξω τῆς καλύβης του μετὰ κρότου δυνατοῦ, νομίσας ὅτι κατέπεσε τοῖχος τις εὐρισκόμενος πλησίον τῆς καλύβης, ἀλλὰ τὴν πρῶτᾳ εὗρεν αὐτὸν ὡς ἦτον πρότερον. Καὶ ἐνταῦθα πολλακίς τὰ ὅμοια τῶ συνέβαινον. Ποτὲ ἠθέλησεν νὰ ἀκούσῃ τί λέγουν, καὶ ἤκουσε τὴν φωνήν: «αὐτὸς ὁ γράψας». Ἐνίοτε δὲ ἐκτύπων κατ' ἐπανάληψιν τὴν θύραν τῆς Καλύβης. Ὅταν ἐξήγει τὸν 34ο ψαλμὸν εἰς τὸν στίχον: «Γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλίσθημα, καὶ Ἄγγελος Κυρίου καταδιώκων αὐτούς», προεξένησαν τόσον κρότον καὶ θόρυβον, ὥστε ἐνόμισε ὅτι διήλθεν ἐκ τῆς Καλύβης του στρατὸς πολὺς μετὰ πατάγου, καὶ ὅτι κατέπεσεν ὁ ἐκεῖ πλησίον εὐρισκόμενος τοῖχος. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν κατὰ φαντασίαν, πρὸς ἐκφοβισμόν τοῦ θεοῦ καὶ μακαρίου Πατρὸς. Ἀλλ' οὗτος, ὅστις πρότερον ἦτον τόσον δειλός, ὡς λέγεις ὁ ῥηθεὶς Εὐθύμιος, ὥστε ὅταν ἐκοιμᾶτο εἰς τὸ Κελλίον αὐτῶν ἄφηνε τὴν θύραν τοῦ δωματίου ἀνοικτὴν διὰ νὰ λαμβάνῃ ἰσχὴν τρόπον τινὰ ἐκ τῶν παρακειμένων ἀδελφῶν, ὅταν ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἡσυχίαν του τόσον ἠνδρειώθη καὶ ἐνεδυναμώθη ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου, ὥστε πάντα ταῦτα καὶ πᾶσαν ἄλλην μανιώδη τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσιν ἐθεώρει ὡς ἀθύσματα καὶ «βέλη νηπίων».

Τοιουτοτρόπως διήννε τον ανάντη αλλά καλλιστέφανον της ασκήσεως αγώνα ο τρισαριστεύς μέγας Νικόδημος, αντιμετωπίζων πλείστας δυσχερείας και ποικίλους πειρασμούς, εν οίς έδοκιμάσθη «ώς χρυσός εν χωνευτηρίω» και έλλαμψεν υπέρ ηλιονή δικαιοσύνη αυτού. Κατά τα τελευταία έτη της επιγείου ζωής του, ίσως προς περισσότερον άνετον επίδοσιν εις τας συγγραφάς του, και μελέτην των εις διαφόρους Μονάς αποκειμένων χειρογράφων κωδίκων, ίσως και δια να μη επιβαρύνη τα αυτά συνεχώς πρόσωπα με την λιτοτάτην ασκητικην συντήρησίν του, πιθανόν δέ και διότι προσεκαλείτο και παρ' άλλων αδελφών του Αγίου Όρους, ήλλαξεν επανειλημμένως τόπον παραμονής. Αλλά και κατά τα έτη αυτά ηγωνίσθη ως και πρότερον υπερανθρώπως, γράφων και κινούμενος εν τω ένδυναμοῦντι αυτόν Χριστῶ και λέγων μετά Παύλου: «Ζῶ οὐκέτι ἐγῶ, ζῆ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

Έπτά έτη προς της μακαρίας μεταστάσεώς του είχεν ως αντιγραφέα των έργων του τον μοναχόν Κύριλλον, αδελφόν τὸ πρῶτον της εν Εϋρυντανία Μονής Προυσοῦ, και επί δεκαεννέα έτη ιερομόναχον εν Αγίῳ Όρει. Εις κτηματολόγιον της Τερᾶς Μονής Προυσοῦ, εις την σελίδα 925, ο εν λόγω ιερομόναχος Κύριλλος γράφει τὰ εξής: «Εκ των δέκα έννέα έτών, όπου κατά τὸ Άγιον Όρος ήσύχαζον, έπτά έτη εξ αυτών διήλθον υπό την ύποταγήν του αοιδίμου τούτου άνδρός, καλλιγραφία χρώμενος, όθεν και των αυτού ποιημάτων τὰ πλείστα ίδίαις χερσὶ καλλιέγραψα». Παραθέτει δέ κατάλογον δέκα έπτά εκδεδομένων έργων του Αγίου Νικοδήμου, και πενήκοντα όκτώ άνεκδότων, δια τὰ όποια λέγει: «ταῦτα εισιν άπερ ίδίοις όμμασιν είδον, και δια της έπιταγῆς του ίδιου άνδρός άντέγραψα... ,αωιέ' μαρτ. η' εν Πυρσῶ».

Η φήμη των άρετων και της σοφίας του μεγάλου τούτου Πατρὸς εξήλθε ταχέως και διεδόθη πανταχοῦ, και πλείστοι πανταχόθεν έχοντες πνευματικην ανάγκην συνέρρεον προς αυτόν, δια να εύρωσιν ψυχικην παρηγορίαν, ως διηγείται ο παράδελφός του Εϋθύμιος, «όλοι οί πληγωμένοι εκ των άμαρτιών άφησαν τους άρχιερεῖς και πνευματικούς, και όλοι έτρεχον εις τον ρακενδύτην Νικόδημον, δια να εύρουν την ιατρείαν τους και παραμυθίαν των θλιψεών τους, οῦ μόνον από τὰ μοναστήρια και σκήτες και κελλία, αλλά και πολλοί χριστιανοί ήρχοντο από διαφόρους χώρας, να ιδοῦν και παρηγορηθοῦν εις τας θλίψεις των από τον Νικόδημον».

Η συνεχής όμως και γόνιμος αύτη εργασία, ή έντονος εξάλλου έπιθυμία του να καθοδηγή δια πνευματικῶν συνομιλιών και συμβουλών και παραιnéσεων τόσον τους μοναχοῦς του Αγίου Όρους, όσον και τους έξωθεν πανταχόθεν συρρέοντας Χριστιανούς, και επί τούτοις ή σύντονος δι' άεννάων προσευχών, άγρυπνιών και λοιπών ασκητικῶν καμάτων επίδοσίς του εν τῇ μακαρία κατά Χριστόν ζωῇ, έκαμψαν την άντοχήν του σώματός του και εκλόνισαν την υγείαν του, όποτε ήναγκάσθη να καταφύγη εις τὸ Κελλίον του ζωγράφου Κυπριανοῦ. Ένταῦθα παρ' όλους τους κόπους και τας ασθενείας του σώματός του, εξηκολούθει τους τιμίους αγώνας ως καλὸς της αληθείας άγωνιστής, άνω έχων τὸ φρόνημα και τὰ άνω ποθῶν και ζητῶν νύκτα και ήμέραν. Και κατά τα τελευταία έτη της μακαρίας ζωής του συνέταξε τον τρίτομον «Συναξαριστήν», ήρμήνευσε και ανέλυσε εις όγκῶδες θεολογικώτατον βιβλίον, «Έορτοδρόμιον» επικαλούμενον, τους άσματικούς κανόνες των Δεσποτικῶν και Θεομητοριῶν έορτῶν, έπίσης και εις άλλον βιβλίον έπιγραφόμενον «Νέα Κλίμαξ» τους αναβαθμούς της Όκτωήχου. Έργα θαυμαστά και ως ειπεῖν «θεοπαράδοτα», αποπνέοντα την μυστικην ευωδίαν της πολυποικίλου σοφίας του Αγίου Πνεύματος, της όποίας έμψυχον θησαυροφυλάκιον ύπήρχεν. Έν τέλει συνέταξεν «Όμολογίαν της έαυτοῦ πίστεως» εις άναίρεσιν άνευλαβῶν και άσυστάτων κατηγοριῶν, αὶ όποιαί είχον διατυπωθῆ υπό τινων φθονερῶν και κακοβούλων μοναχῶν του Αγίου Όρους κατά του μεγίστου τούτου εν άρετῇ και περιβλέπτου εν σοφία.

Ἀλλὰ τίς νὰ διηγηθῆ τὰς διαβολάς, τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ μακαρίου Νικοδήμου ὑπὲρ τῶν ὑγιῶν καὶ ἀληθῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν παραδόσεων; Ὑπὲρ αὐτῶν ἠγωνίσθη καρτεροψύχως, καταβαλλὼν πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν τέλεσιν τῶν μνημοσύνων τῶν τεθνεώτων κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου¹³, καθὼς ὥρισεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ Ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία, καὶ διὰ τὴν ἀναζωογόνησιν μίας ἀληθοῦς πνευματικῆς ζωῆς μεταξὺ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ λοιποῦ Ὁρθοδόξου πληρώματος. Λόγω τούτου κατεδιώχθη ἀμειλίκτως ὁ δίκαιος ὑπὸ «ψευδαδέλφων» ὑποκρινομένων εὐλαβειαν, καὶ ἐσυκοφαντήθη ἀπηνῶς «ὑπὸ χειλέων ἀδίκων λαλούντων ἀδικίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει», ὡς οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Πατέρες Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἅγιος Χρυσόστομος, Ἅγιος Φώτιος, τῶν ὁποίων μιμητὴς καὶ ζηλωτὴς καὶ κατὰ τὸν λόγον ἐφάμιλλος ἐτύγχανε. Τότε διὰ τὴν συνείδησιν τῶν ἀπλουστέρων ἀδελφῶν ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ τὴν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, «Ὁμολογίαν», ἣ δὲ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὑπεραμνησμένη τῆς ἀθωότητος καὶ δικαιοσύνης τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, σφοδρῶς ἐλέγχουσα καὶ ἐπιτημῶσα τοὺς τὰ ζιζάνια σπείροντας ἐν τῷ νοητῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀγρῶ.

Ὅλη ἡ ἁγία ζωὴ τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἠναλώθη εἰς ὑψηλοὺς πνευματικὸς ἀγῶνας καὶ εἰς συγγραφὴν ἱερῶν βιβλίων. Ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἣ ὅποια ἐνώκει εἰς τὴν καθαρὰν καρδίαν του, ἔρρεε καὶ ἐχύνετο ἄφθοнос ἐκ τοῦ στόματός του, ὡς ἀπὸ πηγῆς πλουσίας, εὐφραίνουσα πάντας. Μίαν καὶ μόνην φροντίδα καὶ ἔννοιαν ἔσχε καθ' ὅλην τὴν ὄσιαν ζωὴν του, τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον. Καὶ εἰς ἀμφοτέρα ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἀπαράμιλλος, καὶ τῶν πάλαι Ἁγίων ἰσοστάσιος καὶ χαρακτήρ. Ἐδέχθη παρὰ Κυρίου τὸ τάλαντον, καὶ ἠῤῥησεν αὐτὸ μυριοπλασίως, ὡς εὐγνώμων δούλος καὶ πιστὸς θεράπων. Ἐζῆσεν ὡς ἄγγελος καὶ ὑπῆρξεν ὄσιος καὶ ἅγιος, καὶ θεόσοφος θεολόγος, ταμεῖον ἀκένωτον τοῦ Παρακλήτου, θεοειδὴς καὶ φωτεινὸς πνευματικὸς σύμβουλος ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου μέχρι τοῦ ἀπλουστέρου πιστοῦ, ἀκτινοβολῶν τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, δόξα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μέγα καύχημα τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους. Ἦτον τὸν τρόπον ἀπλοῦς καὶ ἀνεξίκακος, τὸ ἦθος γλυκὺς καὶ χαρῆς, ἀκτήμων, πρᾶος καὶ ταπεινότητος. Ἡ ταπεινώσις του ἦτον βαθυτάτη ἔργω καὶ λόγῳ. Ὁσάκις ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ λέγει, «Ἐγὼ εἰμι τὸ ἔκτρομα», «Ἐγὼ εἰμι ὁ τεθηκῶς κύων», «Ἐγὼ εἰμι τὸ σὺδέν», «ὁ κεγχριαῖος», «ὁ ἄσφοφος, ὁ ἀπαίδευτος». Ἀντὶ ὑποδημάτων ἔφερεν πάντοτε «τσαρούχια». Δὲν εἶχεν δεύτερον ῥάσον, ἀλλ' οὔτε μόνιμον, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν κατοικίαν. Κατοικία τοῦ θεοφόρου διδασκάλου ἦτο ὅλον τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἐξ οὗ ἔλαβεν καὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐπωνυμίαν Ἁγιορείτης.

Διανύων τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, καὶ αἰσθανόμενος τὸν ἑαυτὸν του περισσότερον καταβεβλημένον, ἐπανῆλθε εἰς τὸ Κελλίον τῶν ἀγαπητῶν του Σκουρταίων, ὅπου καὶ ἐδέχθη τὰς ἀδελφικὰς ἐκείνων περιποιήσεις. Ἦγγιζε πλέον ἢ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀποδημία αὐτοῦ, διότι ἡ ὑγεία του, λόγῳ τῶν πολλῶν κόπων, εἶχε κλονισθῆ ἀνεπανορθώτως. Ὁ ὀργανισμὸς εἶχεν ἐξαντληθῆ. Οἱ ὀδοντὲς του εἶχον πέσει. Ἡ ἀκοή του εἶχε γίνε βαρεῖα. Μετὰ δυσκολίας ἐκινεῖτο. Τὴν 5ην Ἰουλίου τοῦ 1809 ἐπεσκέφθη χάριν ἀναψυχῆς τὴ Ἱερὰν Μονὴν Κουτλουμουσίου. Οἱ Πατέρες περιχαρεῖς ἐδέχθησαν τὸν θεῖον διδάσκαλον, καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν ἀπερχόμενον ἀπεχαιρέτησαν αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ καὶ πολλῆς εὐλαβείας, προπέμψαντες εἰς τὸ Κελλίον τῶν Σκουρταίων, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πάλιν θὰ τὸν ἐβλεπον εἰς τὴν Μονὴν των.

Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπανεῖδον ἐκεῖ. Διότι, κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας, καθὼς κατήρχετο τοῦ ἡμιόνου ἔξω τοῦ Κελλίου, προσεβλήθη ὑπὸ ἡμιπληγίας. Καί, ὅπως διηγεῖται ὁ Εὐθύμιος, «ἐπιάσθη ἡ δεξιὰ του χεῖρ, τὴν δὲ ἄλλην ἡμέραν ἐπιάσθη ἡ γλῶσσά του, καὶ βρέχων αὐτὴν μὲ τὸ νερὸ ὠμίλει ὀλίγον καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ἐπιάνετο». Προησθάνετο ὁ θεῖος Πατὴρ ὅτι ἐγγίζει πλέον τὸ ποθητὸν τέλος

καὶ ἔχαίρει, διότι καὶ αὐτός, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θεηγόρου Παύλου, «ἐπεθύμει ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι».

Προετοιμαζόμενος διὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ὁ θεῖος Πατήρ, ἔκαμε γενικὴν ἐξομολόγησιν, ἐζήτησε καὶ ἐτέλεσεν Εὐχέλαιον, καὶ καθημερινῶς μετείχε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Τὴν 13ην Ἰουλίου ἐβάρυνε ἀκόμη περισσότερον ἢ κατάστασίς του. Μὲ μόλις ἀκουομένη φωνὴν ἀπήυθνε, μὲ μικρὰς διαλείψεις, θερμὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Χριστόν, εἰπὼν εἰς τοὺς παρεστῶτας ἀδελφούς: «Δὲν ἤμπορῶ, πατέρες μου, νὰ προσευχηθῶ νοερῶς, καὶ προσεύχομαι μὲ τὸ στόμα». Ἡὐχαρίστει συνεχῶς τοὺς ἀδελφούς διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τοὺς κόπους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ὑποβληθῆ καὶ ὑπεβάλλοντο δι' αὐτόν. Κρατῶν δὲ εἰς τὰς ὁσίας χειρὰς του τὰ τίμια λείψανα τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Κορίνθου καὶ τοῦ Ὁσίου Ἱερομονάχου Παρθενίου Σκούρτα ἐπιθύριζε: «Σεῖς ἦλθατε εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀνεπαύεσθε διὰ τὰς ἀρετὰς ὅπου ἐκατορθώσατε εἰς τὴν γῆν, καὶ ἤδη κατατρύφατε τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου μας, καὶ ἐγὼ πάσχω ἐξ ἁμαρτιῶν μου. Διό, παρακαλῶ σας, πατέρες μου, ἰκετεύσατε τὸν Κύριόν μας, νὰ ἐλεήσῃ καὶ ἐμὲ καὶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ αὐτοῦ, ὅπου εἶσθε σεῖς».

Τοιοτοτρόπως διήλθεν ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν. Τὴν νύκτα ἐβάρυνε περισσότερον. Ἐζήτησε καὶ ἐκοινώνησε πάλιν. Ἐσταύρωσε τότε τὰς χεῖρας, ἤπλωσε τοὺς πόδας, ἠρέμησε πλήρως, καὶ συνεχῶς προσήχετο, εἰς ἐρώτησιν δὲ τῶν παρισταμένων ἀδελφῶν: «Διδάσκαλε, ἡσυχάζεις;» ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Τὸν Χριστὸν ἔβαλα μέσα μου, καὶ πῶς νὰ μὴ ἡσυχάσω;».

Περιστοιχιζόμενος ὑπὸ ἀγαπητῶν ἀδελφῶν, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ συνεχῶς φανταζόμενος, καὶ ἐν ὑπερτάτῃ γαλήνῃ, τῇ 14ῃ Ἰουλίου, ἡμέρα Τετάρτη τοῦ ἔτους 1809, ἐν ἡλικίᾳ 60 ἐτῶν, παρέδωκεν τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, τὸν ὁποῖον ἐκ νεότητος ἠγάπησεν, καὶ ὀλόκληρον ἑαυτὸν ἀφιέρωσε. Καὶ, ὅπως πάλιν ἱστορεῖ ὁ Εὐθύμιος: «ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου εἰς τὴν γῆν ἐβασίλευσεν ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ἐλείψεν ὁ στυλὸς ὁ ὀδηγῶν τὸν νέον Ἰσραὴλ εἰς τὴν εὐσέβειαν, ἐκρύφθη ἡ νεφέλη ἡ δροσίζουσα τοὺς τηκομένους τῷ καύσωνι τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπένθησαν οἱ φίλοι καὶ γνωστοὶ καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς Χριστιανός, ἂν καὶ ἀγράμματος, εἶπεν τοιοῦτον λόγον: *Πατέρες μου, καλλίτερον ἦτον νὰ ἀπέθνησκον σήμερον χίλιοι Χριστιανοὶ καὶ ὄχι ὁ Νικόδημος*».

Τὸ πανόλβιον σῶμα τοῦ θεοφόρου Πατρὸς καὶ ἁγίου διδασκάλου ἐτάφη εἰς τὸ ἐν Καρυαῖς Λαυριωτικὸν Κελλίον τῶν Σκουρταίων, ἔνθα ὁσίως ἐκοιμήθη. Ἐνταῦθα ἐν τῷ αὐτῷ Κελλίῳ, φυλάσσεται ἤδη εὐλαβῶς ἡ τίμια κάρα του, θείαν εὐωδῖαν ἀγιότητος ἀποπνεύουσα, καὶ ἀγιάζουσα τοὺς μετὰ πίστεως προσκυνοῦντας αὐτήν.

Μεγάλως ἐλύπησεν τοὺς πάντας ὁ θάνατος τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, τόσον τοὺς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μοναχοὺς, ὅσον καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εὐσεβεῖς Χριστιανούς, καὶ πάντες ἐθρήνησαν τὴν μετάστασιν αὐτοῦ, διότι ἦτο κοινὸς ἀπάντων διδάσκαλος καὶ παρήγορος, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χαλεποὺς καὶ ζοφεροὺς τῆς δουλείας χρόνους. Ἄλλ' ἢ μακαρία αὐτοῦ ψυχὴ συνηριθμήθη μετὰ τῶν Ὁσίων καὶ θεολόγων καὶ διδασκάλων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, ὡς Ὁσίου καὶ θεολόγου καὶ διδασκάλου καὶ Ἁγίου. Καὶ ἤδη ἀπολαύων τῆς αἰωνίου χαρᾶς ἐν τῷ φωτὶ τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἁγίων, βλέπει ἀνακεκαλυμμένος, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἅπερ πρότερον ἐν ἐσώπτρῳ καὶ αἰνίγμασι καὶ σκιαῖς ἐώρα, καὶ θεοῦται κατὰ θείαν μέθεξιν, καὶ πρεσβύει πάντοτε ὑπὲρ τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους καὶ παντὸς Ὁρθοδόξου Χριστιανικοῦ πληρώματος, ὡς συμπαθέστατος πάντων πατήρ καὶ διδάσκαλος.

Ἄλλ' ὦ Πάτερ μου Πάτερ, θεόπνευστε καὶ οἰκουμενικὴ τῆς ἀληθείας διδάσκαλε, ἐξαιρέτων τοῦ Ἁγιωνύμου Ὁρους καύχημα, φαινότατε ἑωσφόρε τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πανόσιε καὶ πανάγιε Νικόδημε· δίδου ἡμῖν φωτισμὸν ταῖς πρεσβείαις σου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ θείου θελήματος· κατεύθυνον τὰ διαβήματα ἡμῶν πρὸς τὰς τρίβους τῆς ἐναρέτου ζωῆς· ἐπισκίασον ἡμᾶς τῇ χάριτί σου, καὶ συνέτισον ἡμῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς θεοσόφους διδαχὰς σου, ἵνα ἐν αὐταῖς εὐρωμεν μετάνοιαν, ἴασιν, χαρὰν, εἰρήνην, χρηστότητα, ἀγαθωσύνην, πραότητα, ἀγάπην, καὶ εἴτι ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ σωτήριον, καὶ ἐν τέλει ζωὴν αἰώνιον, οἱ εἰλικρινῶς ἀγαπῶντές σε καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἐπικαλούμενοι τὴν πατρικὴν σου χάριν καὶ βοήθειαν. Καὶ πρόσβευε πάντοτε πρὸς Κύριον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν. Ἀμήν.

Δίστιχον.

Δίδου τὴν χάριν σου Νικόδημε Πάτερ
Γερασίμω γράψαντι τόνδε σου βίον.

Ὑποσημειώσεις:

1. Ἡ εἰς Ἅγιον ἀνακήρυξις τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου ἔγινε τὴν 31 Μαΐου 1955. Ὁ βίος πὺν παραθέτουμε συνεγράφη ὑπὸ τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου, Ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος συνέθεσε καὶ πλήρη ἀσματικὴ ἀκολουθία στὸν Ἅγιο. Ἐνταῦθα, ἐκφράζουμε θερμὰς εὐχαριστίας στὴ συνοδεία τοῦ μακαριστοῦ Γέροντος, ἡ ὁποία μᾶς ἐχορήγησε τὴ σχετικὴ ἄδεια δημοσιεύσεως τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου.

2. Εὐαγγελικὴ Σχολή: Λαμπρὸ μορφωτικὸ ἴδρυμα τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Σμύρνης. Ἰδρύθη τὸ 1717 ὡς μικρὴ Σχολὴ μὲ τὸ ὄνομα «Σχολεῖον τοῦ Χριστοῦ» μὲ διευθυντὴ τὸν Ἰθακήσιο μοναχὸ Ἱερόθεο Βουλισμᾶ (Δενδρινό). Τὸ 1733 ἔγινε κοινοτικὴ σχολὴ καὶ στὶς ἀρχὰς τοῦ 19^{οῦ} αἰῶνα, ἀφοῦ πῆρε διάφορες ὀνομασίες, τέλος ὀνομάσθηκε «Εὐαγγελικὴ Σχολή» καὶ ἔτσι ἔμεινε γνωστὴ. Ἐκτοτε μὲ κληροδοτήματα ἀναπτύχθηκε τόσο, ὥστε τὸ ὄνομά της ἀναφερόταν μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει «Μεγάλης τοῦ γένους Σχολῆς», καθότι συναγωνίζονταν ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση, καθὼς καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ μορφωτικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τελοῦσε ὑπὸ ἀγγλικὴ προστασία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῆς πυρπολήσεώς της κατὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ.

3. Ἱερόθεος Βουλισμᾶς (Δενδρινός): Λόγιος κληρικὸς ἀκμάσας κατὰ τὸν 19^{οῦ} αἰῶνα. Γεννήθηκε τὸ 1697 στὴν Ἰθάκη καὶ σὲ νεαρὴ ἡλικία πῆγε στὴν Πάτμο, ὅπου φοίτησε στὴν ἐκεῖ ὀνομαστὴ Σχολὴ μὲ διευθυντὴ τὸν Ἅγιο Μακάριο Καλογερά. Εἰκοσαετὴς πῆγε στὴν Σμύρνη ὅπου ἐκάθη μοναχός, ἀνέλαβε δὲ ἀμέσως τὴ διεύθυνση τῆς ἀργότερα ὀνομαζομένης Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, θέση τὴν ὁποῖαν διατήρησε μέχρι τὸ θάνατό του τὸ ἔτος 1780.

4. Ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς, Μητροπολίτης Κορίνθου: Γεννήθηκε στὴν Κόρινθο τὸ 1731 ἀπὸ τὴν ἐπιφανὴ οἰκογένεια τῶν Νοταράδων. Τὸ 1765 χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Κορίνθου ὅπου ἐργάσθηκε δραστηρία μέχρι τὸ 1774, ὅποτε ἐξαναγκάσθηκε σὲ παραίτηση κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, πὺν διέτασσε νὰ ἀντικατασταθοῦν οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου. Ἐν συνεχείᾳ πῆγε στὴν Χίο καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου μαζὶ μὲ τὸν Ἅγιο Νικόδημο ἀπετέλεσαν τοὺς ἡγέτες τοῦ κινήματος τῶν Κολλυβάδων. Ἀφοῦ περιήλθε διάφορα μέρη διδάσκοντας καὶ

στηρίζοντας τους Χριστιανούς, επανήλθε στη Χίο, όπου και έκοιμήθη τὸ 1805. Αποβλέποντας στην ψυχικὴν ὠφέλεια τῶν Χριστιανῶν ἔγραψε ἀρκετὰ βιβλία, προέτρεψε δὲ καὶ τὸν ἰσάδελφό του Νικόδημο, ὅπως ἐπιμεληθῆ ἄλλοι πατερικὰ συγγράμματα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια αὐτὸς ὁ Μακάριος ἐξέδωσε ὥστε νὰ φωτισθῆ τὸ ὑπόδουλο ἑλληνικὸ γένος.

5. Παῖσιος Βελιτοκόφσκυ: Γεννήθηκε τὸ 1722 στὴν Πολτάβα τῆς Ρωσίας. Τὸ 1734 εἰσήλθε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Κιέβου. Μετὰ ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἀσκητικῆς ζωῆς στὶς σκήτες τῆς Ρουμανίας ἔφθασε τὸ 1746 στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀλλὰ δὲν βρῆκε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του πνευματικὸν πατέρα, οὐτε ἀνεπτυγμένη τὴν γνώση τῶν πατερικῶν συγγραμμάτων στοὺς μοναχοὺς πού συνάντησε. Ἡ ἔλλειψη πνευματικοῦ ὁδηγοῦ παρακίνησε τὸν Παῖσιο νὰ ἀναζητᾷ μὲ ζῆλο τὰ συγγράμματα τῶν Ἁγίων Πατέρων, τὰ ὅποια σποραδικὰ καὶ λανθασμένα ἦταν μεταφρασμένα στὴν σλαβονικὴ γλῶσσα. Ἡ ἀσκητικὴ ζωὴ καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς νοερᾶς προσευχῆς ἀπὸ τὸν Ἅγιο ἔγιναν γνωστὰ καὶ σύντομα προσήλθε κοντὰ του πλῆθος μοναχῶν, Μολδαβῶν καὶ Ρώσων, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ 1758 νὰ δημιουργηθῆ ἡ Σκήτη τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Ὁ Ὅσιος Παῖσιος εἶχε μάθει τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσα καὶ κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν εὕρεση καὶ ἀντιγραφή τῶν πατερικῶν κειμένων. Τὸ 1763, ὅταν ἡ συνδιά του ἀριθμοῦσε περὶ τὰ πενήντα μέλη, ἀναγκάσθηκε νὰ ἀναχωρήσῃ στὴ Βλαχία καὶ ἔπειτα στὶς Μονὲς Σέκου καὶ Νέαμτς τῆς Μολδαβίας, ὅπου ἡ συνδιά ἔφθασε τοὺς χιλίους μοναχοὺς. Ὅλο τὸν ἐλεύθερό του χρόνο τὸν δαπανοῦσε στὴν μετάφραση τῶν νηπτικῶν κειμένων, τὰ δὲ βιβλία που ἐκδόθηκαν στὸ Νέματς ἀποτελοῦν σπουδαία προσφορὰ στὴ σλαβικὴ γραμματεία καὶ ἔγιναν ἀφετηρία τῆς μεγάλης ἀφυπνίσεως τοῦ σλαβικοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὸν 19 αἰῶνα. Ἐκοιμήθη τὸ 1794.

6. Ἱεροθεὸς ὁ Β΄, μητροπολίτης Ἰωαννίνων: Καταγόταν ἀπὸ τὴ Νάξο καὶ ἦταν ἐξάδελφος τοῦ Ἁγίου Νικόδημου. Διετέλεσε ἐπίσκοπος Εὐρίπου (Εὐβοίας) καὶ τὸ 1779 μετατέθηκε στὴν μητρόπολη Ἰωαννίνων. Ἦταν ἄνδρας λόγιος καὶ ἱεροπρεπής, ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ του δράση στὴν Ἠπειρο ὑπῆρξε ὑποδειγματικὴ. Ἐκοιμήθη τὸ 1810.

7. Πλέον ὀρθὸ εἶναι τὸ 1783.

8. Ἀθανάσιος ὁ Πάριος: Γεννήθηκε στὴ Πάρο τὸ 1725, ὅπου καὶ διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα. Μετὰ συνέχισε τίς σπουδές του γιὰ ἕξι χρόνια στὴν σχολὴ τῆς Σμύρνης, τοῦ Ἱεροθεοῦ Βουλισμᾶ (Δενδρινοῦ), καὶ κατόπιν στὸ Ἅγιον Ὄρος στὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴ μὲ διδασκάλους τὸν Εὐγένιο Βούλαρη καὶ Νεόφυτο Καυσοκαλυβίτη. Δίδαξε στὴ Θεσσαλονικὴ ἐπὶ δώδεκα ἔτη, στὴν Κέρκυρα, στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴν Ἀθωνιάδα γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα κυρίως λόγῳ τῆς ἔριδος τῶν κολλύβων (τῆς ὁποίας ὑπῆρξε πρωταγωνιστὴς μαζί μὲ τοὺς Ἁγίους Μακάριο ἐπίσκοπο Κορίνθου τοῦ Νοταρᾶ καὶ Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη) πού ὑπῆρχε μετὰ τῶν μοναχῶν τοῦ Ὄρους, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὸ 1776 καθρέθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἀργότερα ὁμως ἀθώωθηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γαβριήλ. Ἐν τέλει τὸ 1792 μετέβη στὴ Χίο ὅπου ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς ἐκεῖ σχολῆς. Ἐπειδὴ διαδόθηκε ἡ φήμη του ἔτρεχον σ' αὐτὸν πλῆθος μαθητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι ἐκόσμησαν ἐπισκοπικοὺς θρόνους καὶ ἄλλοι ἐργάσθηκαν ὡς δημοδιδάσκαλοι. Τὸ 1812 παραιτήθηκε λόγῳ γῆρατος καὶ ἀπορσύθηκε στὸ ἐν Χίῳ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1813. Ὑπῆρξε ἐκ τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων ἐπὶ τουρκοκρατίας συγγραφέων. Τὰ θεολογικά του συγγράμματα διακρίνονται σὲ ἀγιογραφικά, λειτουργικά, συστηματικά καὶ ὁμιλητικά. Τελευταῖα ἀνεκρῦχθη Ἅγιος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως.

9. Αγάπιος (ιερομόναχος) ό Λεονάρδος (1741-1815): Καταγόταν από τη Δημητσάνα. Σπούδασε στη γενέτειρά του και στην Εύαγγελική Σχολή τής Σμύρνης. Έπέστρεψε στη Δημητσάνα και ίδρυσε την περίφημη «Σχολή τής Δημητσάνης», όπου σπούδασαν μεγάλες φυσιογνωμίες (Άγιος Γρηγόριος ό Ε΄, Παλαιών Πατρών Γερμανός κ.λ.π.). Κατόπιν ανέλαβε για ένα χρόνο τη Σχολαρχία τής Εύαγγελικής Σχολής Σμύρνης. Ύστερα περιώδευσε την υπόδουλη Ελλάδα διδάσκοντας και κτίζοντας πάρα πολλά σχολεία. Έγραψε πολλά εκκλησιαστικά συγγράμματα και ύμνους και μαζί με τον Άγιο Νικόδημο εξέδωσαν τό 1800 τό πασίγνωστο έργο «Πηδάλιον». Επίσης έγραψε τό έργο «Συλλογή πάντων τών ιερών και θείων κανόνων τών τε Άγίων Αποστόλων και Οικουμενικών Συνόδων».

10. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτος ό Ζ΄ ό από Μαρωνείας: Ανήκει στους λογίους Πατριάρχες και μάλιστα στους καλύτερους του ΙΗ΄ αιώνα, ύποστηρικτής τής παιδείας. Γεννήθηκε στη Σμύρνη, όπου έσπούδασε, και έν συνεχεία πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Τό 1771 χειροτονήθηκε μητροπολίτης Μαρωνείας. Διετέλεσε Πατριάρχης σε δύο περιόδους, από τό 1789-98 και τό 1798-1801. Και στις δύο Πατριαρχίες του έπιμελήθηκε με ζήλο τά ζητήματα τής Μεγάλης Έκκλησίας, γεγονός τό όποιο μαρτυρείται και από τις πολλές πατριαρχικές του πράξεις. Ανασύστησε την Πατριαρχική Μουσική Σχολή, την Πατριαρχική Σχολή του Γένους και άλλες Σχολές.

11. Θεοδώρητος (Λαυριώτης) ιερομόναχος: Διετέλεσε ήγούμενος τής Μονής Έσφιγμένου. Ύπήρξε λόγιος και «φιλοπονώτατος άνήρ άλλ΄ άνήμερου χαρακτηρης, παιδεύσεως στοιχειώδους τής έσω και τής θύραθεν κάτοχος» (Μ. Γεδεών «Ο Άθως»). Τήν έποχή τών διενέξεων με τους Κολλυβάδες άντιτάχθηκε στις παραδοσιακές απόψεις τους. Έπιστάτησε στην έκδοσιν του «Πηδαλίου» του Άγίου Νικοδήμου (Λειψία), στο όποιο πρόσθεσε σημειώσεις δικές του με έλευθεριάζουσες απόψεις, πράγμα που λύπησε βαθύτατα τον Άγιο Νικόδημο.

12. Κολλυβάδες: Πνευματικό κίνημα του 18ου αιώνα. Έκδηλώθηκε από μία ομάδα λογίων Αγιορειτών, έπικεφαλής τής όποιας ήταν οί Άγιοι Νικόδημος ό Αγιορείτης, Μακάριος έπίσκοπος Κορίνθου και Αθανάσιος ό Πάριος. Ονομάσθηκαν «Κολλυβάδες» ειρωνικά από τους αντίπαλους των, αλλά και διότι ύποστήριζαν την αρχαία παράδοση τής Έκκλησίας περι μη τελέσεως μνημοσύνων (κολλύβων) έν ήμέρα Κυριακή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι τό κίνημα αυτό αποτελεί απάντηση στην πρόκληση του Διαφωτισμού. Οί Κολλυβάδες συνέβαλαν στον αληθινό διαφωτισμό του Γένους με τό μεγάλο συγγραφικό τους έργο και την επανέκφραση τής όρθοδόξου παραδόσεως. Τό κίνημα χαρακτηρίζεται δικαίως ως φιλοκαλική και ήσυχαστική αναγέννηση, ανάλογη τής ήσυχαστικής κινήσεως του 14ου αιώνα, διότι και στις δύο περιπτώσεις έχουμε μία φανέρωση τής όρθοδόξου παραδόσεως ως αντίβαρο του δυτικού όρθολογισμού και τής έπιχειρουμένης έκφιλοσοφήσεως και άπορρίψεως τής πίστεως.
